

GOVOR, KOMUNIKACIJA I PRILAGOĐAVANJE (SCR4Cleft)

Pedagoški priručnik

Triskelion Norway 2021

Reference number: 2019-1-NL01-KA202-060281

"The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

Content:

Sadržaj

Uvod 3

Obrazloženje projekta 3

Cilj projekta 4

Projekat partnerstva 5

Moduli kursa 5

Ishodi učenja 5

Kako da formulišemo ishode učenja 6

EOK- Evropski okviri kvalifikacije 7

Ciljevi EOK-a 7

Nacrt plana i programa 9

SCR4Cleft projekt 9

Kranji ciljevi 9

Predloženi EOK nivo 2 9

Ciljna grupa 9

Moduli obuke 9

Satnica učenja 9

Modul 1: Pozadina i uvod 10

Modul 2: Šta je komunikacija? Šta su govor i jezik? Šta je psihička prilagodljivost? 11

Modul 3: Uticaj rascepa i prepoznavanje problema i izazova 12

Modul 4. Šta možeš da učiniš da pomogneš svom detetu – terapija za poboljšanje komunikacije, govora i jezika? 13

Modul 5: Šta možete da učinite da biste pomogli detetu u toku prilagođavanja na okolnosti? 15

Modul 6. Šta možete da učinite da biste pomogli sebi (roditelji)? 17

Didaktički vodič/ predmeti obuke 19

Model didaktičkog odnosa 20

Ključni pedagoški principi 21

Preporuke ECVET-a 25

Literatura 26

Uvod

Plan i program tipičnog formalnog obrazovanja, koji se nudi za obuku je skup kurseva određenog sadržaja. Na osnovu podataka Portelli (1987), više od 120 definicija se pojavilo u stručnoj literaturi koje su se odnosile na reč curriculum.

Reč “*curriculum*” potiče iz novog latinskog (poslesrednjovekovni oblik latinskog, koji se uglavnom koristio u crkvama, školama i u nauci). Sama reč znači “predmet učenja”.

Sam koren reči potiče iz klasičnog latinskog “*running*” (teći) ili “*course*” (tečaj), kao i reči kao što su: “*racecourse*”, “*corridor*, *courier*, *currency*”. Sve one potiču iz latinske reči *currere* – trčati. (Rečnik Merriam-Webster, Septembar 2020).

Ovo se odnosi na studiranje, kao stavrnom “*trkom*” studenata ka diplomama ili ocenama.

Čak su Platon i Aristotel koristili ovu reč da opišu predmete u klasičnom periodu u Grčkoj.

Osnovna ideja našeg curriculum-a je;

Curriculum će odrediti ciljeve obuke, metodologiju, vreme i izvore koji su traženi.

Obrazloženje projekta

Rascep usne ili nepca je najčešći kongenitalni poremećaj. Oko 900 000 dece, odraslih, porodica širom Evrope imaju ovaj poremećaj. Ovaj projekat nudi sjajnu mogućnost za dobijanje inovativnih informacija i izvora koje će koristiti profesionalni zdravstveni radnici kako bi roditeljima omogućili da prepoznaju znake poremećaja i obezbediti im praktične načine da podrže svoje dete koje je rođeno sa rascepom i koje imaprolema sa govorom ili psihološke probleme koji nastaju zbog već pomenutog stanja. Govor, izgled i psihičko prilagođavanje su neraskidivo povezani.

Subjektivno zadovoljstvo govorom i veštinama čitanja takođe je povezano sa psihološkim prilagođavanjem koje su i roditelji i sama deca sa rascepima prijavili.

Porodično okruženje je ključno za podsticanje pozitivnog prilagođavanja deteta sa rascepom.

Roditelji su bitni faktori za razvoj i zdravlje deteta kao i za probleme u govoru i komunikaciji.

Roditelji žele najbolje za svoju decu i podstiču ih da se uspešno izbore sa životnim izazovima, čak i kada nemaju dovoljno informacija od specijalista niti neki savet koji bi pomogao da se postigne cilj. Briga o deci sa rascepom i njihovim porodicama razlikuje se širom Evrope. “Zlatni standard” multidisciplinarnе brige je manjinski zastupljen. Potreba roditelja za informacijama i savetima koji se odnose na rano prepoznavanje upozoravajućih znakova i na rešavanje poteškoća je velika.

Telefonski razgovori roditelja i specijalista, zdravstvenih radnika, sa ciljem dobijanja merodavnih informacije jesu podrška roditeljima u procesu prilagođavanja njihove dece. Izgledati ili zvučati drugačije ne mora da bude prepreka za srećan i uspešan život. Roditelji imaju uticaj i na to kako će dete prihvatiti da je rođeno sa rascepom i razvijati se u skladu sa svim stavovima i ponašanjem i na koji način će roditelji iznositi informacije društvenog i kulturološkog sadržaja. Ipak, roditeljima je potrebna pomoć da to i postignu, a naročito kada su dostupni resursi zdravstvene nege ograničeni.

“Za pacijente”, “novine” znače nove terapije ali i nov i bolji način da se ta nega organizuje i realizuje. Osposobljeni pacijenti su i partneri u u poboljšanju kvaliteta nege i to putem aktivnosti samih pacijenata, preko zajedničkog planiranja nege do evaluacije usluge i ponovnog osmišljavanja celog koncepta nege Evropskog foruma pacijenata “Staviti ono što je važno za pacijente u srce evropske zdravstvene politike EU 2019.”.

Ovaj projekat je razradio materijale koje bi profesionalni zdravstveni radnici trebalo da dostave roditeljima i da na praktičan način pomognu deci da poboljšaju govor kao i da roditeljima pomognu da se psihički spremne ili prilagode situaciji. Učestvovanje roditelja na obukama i davanje smernica vodi ka pozitivnom rezultatu kada je u pitanju govor deteta. Isto tako, sa odgovarajućim informacijama i veštinama, roditelji mogu da uspešno potpomognu u psihičkom prilagođavanju i pozitivnom pristupu deci u ranom detinjstvu ili kasnije u odrastanju. Na primer, veštine kojima se rano uočavaju poteškoće u socijalnom, psihološkom prilagođavanju kao i poteškoće u obrazovanju upozoravaju roditelje da potraže verodostojne izvore za dalju podršku. Time će se postići da kasnije ishodi budu pozitivni.

Cilj projekta

Ciljevi projekta su da smanje zdravstvenu nejednakost povećanjem svesti o problemima koji se odnose na govor, jezik, psihički razvoj u ustanovama koje nisu specijalizovane za rascepe.

Ovaj projekat nudi zanimljivu priliku da profesionalni zdravstveni radnici dobiju nove informacije i resursa za edukaciju roditelja da prepoznaju znakove obezvređivanja i da na praktičan način pomognu svojoj deci sa poteškoćama u govoru i komunikaciji. Govor, izgled i psihičke promene su usko povezani.

Ciljevi projekta su:

- Povećati svest i razumevanje govornih veština (govor i jezik) kod roditelja čija deca imaju rascep nepca kao i kod profesionalnih zdravstvenih radnika koji nisu logopedi i defektolozi
- Razvijati znanje roditelja o svakodnevnoj ranoj komunikaciji, govoru i jeziku i kako na njih utiču rascep i mogući znaci psihičkog stresa; opisati načine da se pomogne deci sa govornim i jezičkim problemima i ponuditi načine promovisanja psihološke otpornosti.

Projekat partnerstva

Partnerstvo pokriva veliku geografsku oblast i široku društvenu dimenziju. Partneri dolaze iz Bugarske, Estonije, Italije, Irske, Malte, Norveške, Holandije, Rumunije i Srbije. Partnerstvo predstavlja ozbiljnu kombinaciju poslovnih “igrača” koji su uključeni u istraživanje, pružanje zdravstvene zaštite i usavršavanje i internacionalne nevladine organizacije. Stoga, ovo partnerstvo poseduje mnogo odgovarajuće, visoko kategorisane i komplemantarne veštine.

Ovo partnerstvo se sastoji od organizacija sa visokim nacionalnim i evropskim nivoem znanja, velikim brojem mreža i ogromnim iskustvom.

Koordinator (Holandija) je specijalizovana nevladina organizacija koji prezentuje najbolju obuku za negu pacijenta sa rascepom širom Evrope. Organizacija vodi obuke u 8 država za zdravstvene radnike i korisničke grupe.

Norveški partner je vodeći stručnjak u VET i EQVET i dovodi intrnacionalne stručnjake iz oblasti psihologije pacijenata sa rascepom i drži predavanje o prilagođavanju na situaciju u detinjstvu. Veoma iskusan partner u istraživanju i znanju o poremećajima u govoru i terapeut je nov u Evropskom projektu ovog tipa. Ovaj partner ima odlične rezultate u zajedničkom istraživanju. Drugi partneri projekta donose neophodne iskustva specijalista u cilju poboljšanja multidisciplinarnе zdravstvene zaštite pacijenta sa rascepom zemljama sa visokom, srednjom i nižom zdravstvenom zaštitom.

Sedam partnera je uspešno učestvovalo u različitim evropskim strateškim partnerstvima, u projektima izvanrednog kvaliteta koji su odlično ocenjeni.

Moduli kursa

Kurs se sastoji od šest modula koji uključuje teorijska znanja i praktične vežbe. Smisao svakog modula je opisan u vezi sa ciljevima EOK-a na nivou 2 na sledećim stranama. Stavljanje na nivo 2 je da se osigura da zdravstveni radnici koji nisu logopedi, defektolozi bolje razumeju i lakše shvate ovu posebnu zdravstvenu zaštitu.

Ishodi učenja

S obzirom da je jedna od glavnih karakteristika Bolonjskog procesa potreba da se poboljšaju tradicionalni načini opisivanja kvalifikacija i kvalifikacionih struktura, svi moduli i programi u institucijama trećeg nivoa širom Evropskog prostora visokog obrazovanja prepisani su u smislu ishoda učenja. Ishodi učenja izražavaju šta se od učenika očekuje da postignu i kako se očekuje da pokažu to postignuće.

Korist ishoda učenja ima veliki uticaj na politiku obuke i edukacije. Glavni cilj transformacije obrazovanih odredbi i apostrofiranje ishoda učenja je u planu i programu, kao i kvalifikacijama sa ciljem da poboljšaju učenje i učine učenje razumljivim. Kada su u pitanju nastavni planovi i programi, osnovna uloga ishoda se odnosi na volju polaznika da aktivno učestvuje zajedno sa svojim predavačima u samom procesu učenja.

Na osnovu već stečenog znanja, ishodi učenja se odnose na:

- Bolje povezivanje stečenog znanja sa očekivanjima tržišta rada.
- Od poboljšane fleksibilnosti i odgovornosti obrazovanja i sistema obuke očekuje se jasan ishod, omogućavajući veću autonomiju u određivanju pravca ovih ishoda.

Ishodi učenja trebalo bi da budu napisani i da budu u skladu sa svrhom:

- Ishodi su fokusirani na postignuća studenata, a ne na sadržaj naučenog.

Ishodi su bitni za prepoznavanje učenja. Ključno pitanje studenta ili diplomiranog neće više biti “Šta si učinio da dobiješ diplomu?” već “Šta možeš uraditi sada kada si dobio diplomu?”.

Na ovoj obuci nećemo se fokusirati na nijednu diplomu ili poene već na aktivno učenje i šta roditelji znaju posle obuke.

Sledeća definicija (ECTS Users’ Guide, p. 47) ishoda učenja može se smatrati kao odlična radna definicija:

«Ishodi učenja su izjave na osnovu kojih se očekuje da polaznik obuke zna, razume, ili je u mogućnosti da primeni ili demonstrira posle procesa učenja».

Kako da formulišemo ishode učenja

Fry i sar. (2000), kada daju praktične savete za pisanje ishoda, preporučuju je korišćenje nedvosmislenih glagola koji označavaju radnju i listu mnogih primera glagola iz Blumove sistematike. Autori su napravili listu nekih glagola da pokaže razliku između vokabulara koji je korišćen za pisanje i ishode, kao što je prikazani u tabeli ispod. (Fry i sar., 2000, p. 51)

<i>Ciljevi učenja</i>	<i>Ishodi učenja</i>
Znati	Razlikovati između
Razumeti	Izabrati
Odrediti	Sakupiti
Ceniti	Prilagoditi se
Uхватiti	Prepoznati
Postati blizak sa	Rešiti, primeniti, napraviti listu

EOK- Evropski okviri kvalifikacije

Evropska komisija je predstavila predlog EOK-a u septembru 2006. Ovaj okvir pomaže transparentnosti, uporedivosti i prenosivosti kvalifikacija ljudi i omogućava upoređivanje kvalifikacija iz različitih država i institucija, kako bi se promovisala geografska mobilnost, mobilnost tržišta rada i doživotno učenje. EOK je okvir od 8 nivoa koji se zasniva na rezultatima (ishodima) učenja za sve vrste kvalifikacija (znanje, veština i kompetencija) i služi kao prevodilačko sredstvo između različitih nacionalnih okvira kvalifikacija.

EOK predstavlja novi pristup evropskoj saradnji za sve vrste kvalifikacija. Ishodi učenja zasnovani na nivoima/deskriptorima koji predstavljaju sve oblike kompetencija i različite kvalifikacije.

Ciljevi EOK-a

Evropski okvir kvalifikacije (EOK) teži da poveća transparentnost kvalifikacija širom Evrope. On predstavlja standardno evropsko prevodilačko sredstvo između nekoliko hiljada različitih kvalifikacija širom Evrope. Evropski okvir se sastoji od osam nivoa definisanih prema takozvanim 'ishodima učenja' – koji se odnose na znanje, veštine i kompetencije. Članice Evropske Unije svoje nacionalne okvire kvalifikacije mogu povezati sa osam očekivanih referentnih nivoa. Korišćenjem ovog sredstva učesnici mogu proceniti znanje, veštine i kompetencije na osnovu stečenih kvalifikacija.

Veza između nivoa nacionalnih kvalifikacija i cela priča o EOK-u se zasniva na ishodima učenja. Osim toga, preporuka je da se pojedine kvalifikacije opišu i definišu na osnovu ishoda. Pristup 'ishoda učenja' pomera naglasak sa trajanja učenja i institucije u kojoj se ono odvija na pravilno razumevanje i znanja, veštine i kompetencije koje su ili treba da budu stečene kroz proces učenja. Iako je relativno nov, pristup 'ishodima učenja' je primenjen u različitim zemljama, sektorima i svrhama.

EOK nije napravljen da klasifikuje obrazovne programe ili zanimanja već da se fokusira na sisteme kvalifikacije i njene okvire. Nivoi EOK-a se ne ogledaju na posebne obrazovne programe ili kompetencije koje zahtevaju određene zadatke i profesije. Naravno, kvalifikacije su povezane sa obrazovanjem i obukom i svetom zanimanja i ovi elementi su od velikog značaja za EOK.

Međutim, EOK se fokusira na ishode učenja kao što su - znanje, veštine i kompetencije.

(Izvor: <https://europa.eu/europass/system/files/2020-05/EQF-Archives-EN.pdf>)

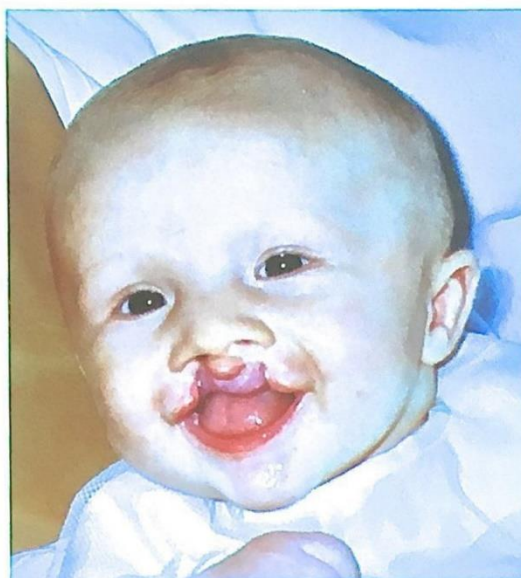
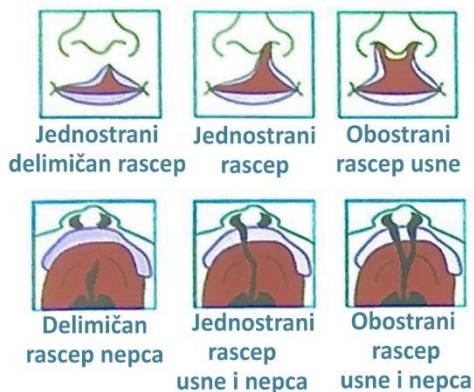
Pregled relevantnih EOK nivoa deskriptora:

EOK nivo	Znanje	Veštine	Kompetencije
1. nivo	U kontekstu EOK-a, znanje se opisuje kao <i>teorijsko ili faktičko</i> .	U kontekstu EOK-a, veštine se opisuju kao <i>kognitivne</i> (koje pokrivaju primenu logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja) i <i>praktične</i> (koje pokrivaju manuelnu pretnost i korišćenje metoda, alata i instrumenata)..	U kontekstu EOK-a, odgovornost i samostalnost opisuju kao sposobnost polaznika da <i>samostalno i odgovorno</i> primenjuje znanje i veštine.
2. nivo	Osnovno faktičko znanje u oblasti rada ili učenja	Osnovne kognitivne ili praktične veštine potrebne za izvođenje zadataka i rešavanje rutinskih problema na osnovu relevantnih informacija i uz pomoć jednostavnih pravila i alata.	Rad ili učenje pod nadzorom ili uz izvesnu samostalnost
3. nivo	Znanje o činjenicama, principima, procesima ili opštim konceptima u oblasti rada ili učenja	Niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za obavljanje zadataka i rešavanje problema odabirom i primenom osnovnih metoda, alata, materijala i informacija	Preuzimanje odgovornosti za završetak zadataka u oblasti rada ili učenja. Prolagođavanje sopstvenog ponašanja u okolnostima u toku rešavanja problema

Izvor: <https://ec.europa.eu/ploteus/content/descriptors-page>

Rascep usne i/ili nepca?

- Na oko 700 novorođenčadi, pojavi se jedan slučaj rascepa

<http://www.transformingfaces.org/programs/cleft-care/cleft-lip-palate/>

<http://www.nhs.uk/Conditions/Cleft-lip-and-palate/Pages/Introduction.aspx>

Nnacrt plana i programa

SCR4Cleft projekt	
A Obuka kao podrška roditeljima dece sa rascepom	
Kranji ciljevi:	
<ul style="list-style-type: none"> • Da se poveća svest i da roditelji shvate važnost veština komunikacije i psihološku prilagodljivost deteta sa rascepom nepca • Edukovati roditelje o problemima u govoru zbog rascepa i o mogućim znacima stresa, opisati načine da se pomogne deci sa problemima u govoru, ponuditi načini kako da se psihički prilagode situaciji. 	
Predloženi EOK nivo: 2	Ciljna grupa: Profesionalni zdravstveni radnici i roditelji dece sa rascepom
MODULI OBUKE	
<p>Modul 1: Pozadina i uvod</p> <p>Modul 2: Šta je komunikacija? Šta je govor i jezik? Šta je psihička prilagodljivost?</p> <p>Modul 3: Uticaj rascepa i prepoznavanje problema i izazova?</p> <p>Modul 4:- Šta možete učiniti da pomognete detetu u smislu komunikacije, govora i jezika?</p> <p>Modul 5: Šta možete da učinite da pomognete detetu da se prilagodi okolnostima?</p> <p>Modul 6: Šta možete da učinite da pomognete sebi (kao roditelji) – prilagođavanje na okolnosti?</p>	
SATNICA UČENJA	
Predavanje = 14 sati	
Samoučenje = 0	
Samoprocenivanje = 1,0 sati	
Ukupan broj sati: 15	

Modul 1: Pozadina i uvod

Objašnjenje za modul 1:

Ovaj modul je uvod za plan i program obuke. U ovom modulu se govori o prevalenciji rascepa u Evropi, izazovima sa kojim se deca sa rascepom suočavaju kao i rešavanju problema i procesu lečenja od samog rođenja.

ZNANJE	VEŠTINE	KOMPETENCIJE
<i>Na kraju ovog modula polaznici će moći da</i>		
Navedu incidencu rascepa u Evropi	Odrede broj osoba sa rascepom u zadatoj populaciji	Poboljšaju prilagođavanje dece koristeći jednostavne strategije koje su naučene na obuci
Navedu neke od izazova sa kojima se suočavaju deca sa rascepima	Prepoznaju na koji način pomoći deci sa rascepom, posebno kada je komunikacija u pitanju	
Opišu obim i trajanje lečenja	Procene da li pojedinac ima pristup punom opsegu opcija tretmana	
Shvate ciljeve ovog kursa	Izdvoje prave učesnike koji će imati koristi od obuke	

Pedagoški savet:

Pametno bi bilo da se krene sa malom aktivnošću “probijanje leda“ i da se roditelji međusobno bolje upoznaju pre početka obuke. To bi kasnije moglo da pomogne kada oni razgovaraju i diskutuju o svojim izazovima. Pokušaj da uključiš publiku u diskusiju tražeći da iznesu svoja mišljenja o mogućim opcijama lečenja i o podšci koja je potrebna. Možete organizovati da diskusija bude u paru, tako da roditelji mogu da razgovaraju jedni sa drugima.

U sledećim modulima, verzije su dostupne za dve starosne grupe sa različitim fazama u razvoju. Molim Vas izaberite sladove za odgovarajuću starosnu grupu.

Modul 2: Šta je komunikacija? Šta su govor i jezik? Šta je psihička prilagodljivost?

Objašnjenje za modul 2

Ovaj program se uglavnom odnosi na komunikaciju i ključne termine veze za istu. Cilj je da učesnici kursa razumeju sam tok razvoja dečijeg govora i kako to utiče na ne verbalne veštine komunikacije.

ZNANJE	VEŠTINE	KOMPETENCIJE
<i>Na kraju ovog modula polaznici će moći da</i>		
Razumeju elemente koji su uključeni u komunikaciju	Opišu komponente komunikacije i kako zajedno funkcionišu	Veštine i prepreke za efikasnu komunikaciju
Razumeju ekspresivni i receptivni govor i jezik	Objasne razliku između ekspresivnog i receptivnog jezika i govora	Osmisle situacije sa različitim vrstama komunikacije i propoznaju elemente koje se koriste u govoru i jeziku
Spoznaju prekretnicu u jezičkom razvoju kod dece	Navedu neke ključne karakteristike i elemente ekspresivnog jezika kod dece	Imaju svesnost o tome da li je odgovarajući napredak postignut u komunikaciji u različitim situacijama uključujući komunikaciju dece
Shvate kako se proizvodi svakodnevni govor	Starosne dobi 0-3 godine ili 4-11 godina.	
Imaju u vidu tipičnu starosnu dob kada se i razvijaju različiti glasovi	Vizuelno demonstriraju, kroz crtež, kako se proizvodi svakodnevni govor	Daju savet da li je potrebna intervencija kada se neki glasovi ne izgovaraju ili zbog nezrelosti deteta
Razumeju kako su shvatanje, ekspresivni jezik i govor povezani sa na neverbalnim komunikacijskim veštinama	Redosledom navedu kako se suglasnici stvaraju/izgovaraju.	Promišljaju o kompleksnosti celog toka komunikacije
	Objasne elemente toka komunikacije, verbalne i neverbalne. Opišu neke razlike načina na koji se suglasnici stvaraju/izgovaraju	

Pedagoški savet:

Ovaj modul može biti veoma teorijski i, ako slušaoci nisu deo akademskog sveta, trebalo bi to slikovito prikazati kao deo osnovne pedagoške strategije. Vidite da li možete pronaći neki anatomski model ili neki video sa YouTube koji bi bio koristan.

Modul 3: Uticaj rascepa i prepoznavanje problema i izazova

Objašnjenje za modul 3

Ovaj modul je o tome kako rascep utiče na razvoj govora i jezika i o razlikama između grešaka u govoru kod dece sa rascepom i sa nezrelošću.

ZNANJE	VEŠTINE	KOMPETENCIJE
<i>Na kraju ovog modula polaznici će moći da</i>		
Znaju kako rascep utiče na govor i razvoj jezika	Odrede znakove govora, razumljiv i ekspresivni jezik je odložen zbog rascepa	Odrede da li dete ima probleme u receptivnom, ekspresivnom jeziku i govoru
Iznesu razloge zbog poteškoća u govoru i odlaganja jezičkih veština	Opišu karakteristike govora zbog rascepa	Prepoznaju koji su udruženi faktori potrebni za dalje upućivanje ili kojoj osobi da se obrati
Razumeju osobine govora kao posledice rascepa	Uoče greške u govoru da li zbog rascepa ili zbog razvojne nezrelost	Imaju mogućnost da prepoznaju i uoče karakteristike govora deteta sa rascepom
Razumeju razlike u govoru koje nastaju zbog rascepa ili nezrelosti	Uoče odložen govor i jezički razvoj kod deca 0-3 godina ili dece 4-11 godina	Formulišu plan za dalje upućivanje na temu poteškoće u govoru
Opišu znake odloženog govora i jezičkog razvoja kod dece uzrasta 0-3 godine i 4-11 godina		Prepoznaju pravi trenutak za ispravku govora i jezika

Pedagoški sav:

U ovom modulu, pokušajte da roditelje stavite u parove ili manje grupe kako bi diskutovali o svojim iskustvima sa svojom decom.

Od početka svi moduli imaju od starta i primedbe. Predavači bi trebalo da obrate pažnju na to.

Modul 4: Šta možeš da učiniš da pomogneš svom detetu – terapija za poboljšanje komunikacije, govora i jezika?

Primedbe

- Ovaj modul nudi osobe na kojima se demonstriraju dokazane tehnike kao pomoć u razvoju veština u komunikaciji i psihičkom prilagođavanju kod male dece, veće dece i odraslih.
- **NE OČEKUJE SE OD KORISNIKA DA KORISTE SVE OVE TEHNIKE.** Ovaj program nudi ALATE od kojih korisnik može uzeti neku ideju koja je relevantna njihovoj situaciji.
- Neke tehnike zahtevaju relativno mali stepen napora. Druge zahtevaju određen stepen napora. Ne odustaj od metode koja izgleda teško.
- Malo je verovatno da će polaznici moći da iskoriste neke od materijala u modulima u vremenu akutnog stresa/stresa (na primer, oko vremena postavljanja dijagnoze rascepa; ubrzo nakon rođenja bebe zahvaćene rascepom; u prethodno ili ubrzo nakon hirurških zahvata). Predavači bi trebalo da budu sigurni da korisnici tehnika nisu pod stresom za vreme sesije.
- Predavači bi trebalo da pronađu odgovarajući izvor podrške kojim bi učesnik bio relaksiran tokom predavanja.
- Učesnici mogu da rade na jednoj tehnici ili više tehnika uz pomoć psihologa, logopeda, defektologa, ako je to izvodljivo. Međutim, pošto mnogi timovi specijalizovani za rascep nemaju pristup takvom tipu podrške, tehnike su dostupne za korišćenje bez specijaliste.
- Ako neka tehnika nije prikladna iz ličnih ili kulturoloških razloga, to je u redu i pristupa se drugim relevantnim tehnikama.
- Ovi program sadrži mnogo informacija. Diskusija u malim grupama može da pomogne da se prekine sesija. Predavači mogu da izaberu u kom delu će da prekinu diskusiju za vreme trajanja tog dela programa kako bi diskretno prešli na drugu prezentaciju.

Objašnjenje za modul 4

Ovaj modul se uglavnom odnosi na to kako roditelji mogu da pruže podršku svojoj deci kada je u pitanju razvoj govora i jezika.

ZNANJE	VEŠTINE	KOMPETENCIJE
<i>Na kraju ove obuke, polaznici će moći da</i>		
Navedu kakvu ključnu ulogu imaju roditelji /staratelji u razvoju govora i jezika	Ocenjuju ulogu roditelja/staratelja u procesu razvoja govora i jezika	Pomažu roditeljima da prepoznaju kada je potrebna njihova podrška u komunikaciji, govoru i jeziku
Opišu četiri principa za podršku u razvoju govora u jezika.	Propoznaju principe i strategija koje su korišćene za razvoj govora	Podučavaju roditelje kako da primene te principe kao podršku u razvoju govora
Iznesu četiri strategije kao podršku razvoju govora i jezika	Prepoznaju ključne tehnike pomoću kojih će se podstaknuti izgovaranje glasova	Planiraju roditeljima strategiju za podršku razvoju govora
Razumeju ključne tehnike za podsticanje upotrebe glasova u govoru	Otkriju koje greške u govoru se mogu ili ne mogu ispraviti u toku terapije	Daju ideje roditeljima kako da pomognu u razvoju govora deteta različite starosne dobi
Iznesu 3 ideje kao podršku za razvoj jezika i govora za svaki uzrast deteta (0-12 meseci, 12-24 meseca, 2-3, 3-4, 4-5 godina)	Planiraju tehnike za podsticanje slušanja i govora	Naznačavaju šta bi roditelji trebalo da urade ili ne kada dete ima problem u govoru
Navedu koje se govorne greške mogu, a koje ne mogu lečiti logopedskom terapijom	Navedu po jednu ideju za podučavanje zvukova na svakom nivou govora	
Navedu šta roditelj treba, a šta ne treba da radi kada dete ima problem sa govorom		
Definišu nivoe govora pri podučavanju zvukova		

Pedagoški savet:

Primena neformalne diskusije (kao razgovor u kafiću) gde roditelji mogu da razmene mišljenje i iskustva.

Modul 5: Šta možete da učinite da biste pomogli detetu u toku prilagođavanja na okolnosti?

Primedbe

- Ovaj modul nudi osobe na kojima se demonstriraju dokazane tehnike kao pomoć u razvoju veština u komunikaciji i psihičkom prilagođavanju kod male dece, veće dece i odraslih.
- **NE OČEKUJE SE OD KORISNIKA DA KORISTE SVE OVE TEHNIKE.** Ovaj program nudi ALATE od kojih korisnik može uzeti neku ideju koja je relevantna njihovoj situaciji.
- Neke tehnike zahtevaju relativno mali stepen napora. Druge zahtevaju određen stepen napora. Ne odustaj od metode koja izgleda teško.
- Malo je verovatno da će polaznici moći da iskoriste neke od materijala u modulima u vremenu akutnog stresa/stresa (na primer, oko vremena postavljanja dijagnoze rascepa; ubrzo nakon rođenja bebe zahvaćene rascepom; u prethodno ili ubrzo nakon hirurških zahvata). Predavači bi trebalo da budu sigurni da korisnici tehnika nisu pod stresom za vreme sesije.
- Predavači bi trebalo da pronađu odgovarajući izvor podrške kojim bi učesnik bio relaksiran tokom predavanja.
- Učesnici mogu da rade na jednoj tehnici ili više tehnika uz pomoć psihologa, logopeda, defektologa, ako je to izvodljivo. Međutim, pošto mnogi timovi specijalizovani za rascep nemaju pristup takvom tipu podrške, tehnike su dostupne za korišćenje bez specijaliste.
- Ako neka tehnika nije prikladna iz ličnih ili kulturoloških razloga, to je u redu i pristupa se drugim relevantnim tehnikama.
- Ovi program sadrži mnogo informacija. Diskusija u malim grupama može da pomogne da se prekine sesija. Predavači mogu da izaberu u kom delu će da prekinu diskusiju za vreme trajanja tog dela programa kako bi diskretno prešli na drugu prezentaciju.

Objašnjenje za modul 5

On se odnosi na termin “prilagođavanje” i kako to implementirati kod dece sa problemom. U ovom delu programa, učesnici će učiti kako da razviju i primenjuju strategije kod dece sa rascepom.

ZNANJE	VEŠTINE	KOMPETENCIJE
<i>Posle ovog modula polaznici će moći da</i>		
Nabroje ključne faze razvoja dece uzrasta 0-3 ili 4-11 godina.	Uoče znake zaostajanja u razvoju i da razmotri na koji način da se prilagodi.	Procene efikasnost opcija koje se odnose na zaostajanje u razvoju
Objasne potencijalni dodatni teret zbog rascepa kod dece uzrasta 0-3 godine ili 4-11 godina	Nađu način da se deca uklope u svim aspektima obrazovanja	Pripreme strategiju za postizanje pozitivnih odnosa između roditelja i vaspitača/učitelja
Objasne izraz “prilagođavanje”	Vežbaju tehnike kako da prihvati na pozitivan način porodično okruženje	Ukažu na spoljašnje izvore i diskutuje o mogućoj presiji na decu koja imaju rascep
Objasne zašto roditelji pojednako učestvuju u prilagođavanju	Planiraju i implementiraju niz tehnika koje pomažu lakšoj adaptaciji na okolnosti	Ozbiljno procene kontakt dece sa društvenim medijima i da razmotre da li potrebno prilagođavati nekim okvirima
Izdvoje veći broj strategija koje pomažu prilagođavanju.	Primete znake stresa kod dece sa rascepom	Osmisle strategiju koja će biti alat da se poveća stepen adaptacije
Opišu tehnike koje pomažu da se savlada stres kod dece sa rascepom		Formulišu adekvatan plan da bi se stres ublažio

Pedagoški savet:

U ovom delu, pokušajte da nekim sugestijama pronađete različite alate koje bi roditelji imali kao neku opciju ili dozvolite roditeljima da razmisle o tome i diskutuju koje bi alatke oni želeli da imaju.

Modul 6: Šta možete da učinite da biste pomogli sebi (roditelji) – prilagođavanje?

Primedbe

- Ovaj modul nudi osobe na kojima se demonstriraju dokazane tehnike kao pomoć u razvoju veština u komunikaciji i psihičkom prilagođavanju kod male dece, veće dece i odraslih.
- **NE OČEKUJE SE OD KORISNIKA DA KORISTE SVE OVE TEHNIKE.** Ovaj program nudi ALATE od kojih korisnik može uzeti neku ideju koja je relevantna njihovoj situaciji.
- Neke tehnike zahtevaju relativno mali stepen napora. Druge zahtevaju određen stepen napora. Ne odustaj od metode koja izgleda teško.
- Malo je verovatno da će polaznici moći da iskoriste neke od materijala u modulima u vremenu akutnog stresa/stresa (na primer, oko vremena postavljanja dijagnoze rascepa; ubrzo nakon rođenja bebe zahvaćene rascepom; u prethodno ili ubrzo nakon hirurških zahvata). Predavači bi trebalo da budu sigurni da korisnici tehnika nisu pod stresom za vreme sesije.
- Predavači bi trebalo da pronađu odgovarajući izvor podrške kojim bi učesnik bio relaksiran tokom predavanja.
- Učesnici mogu da rade na jednoj tehnici ili više tehnika uz pomoć psihologa, logopeda, defektologa, ako je to izvodljivo. Međutim, pošto mnogi timovi specijalizovani za rascep nemaju pristup takvom tipu podrške, tehnike su dostupne za korišćenje bez specijaliste.
- Ako neka tehnika nije prikladna iz ličnih ili kulturoloških razloga, to je u redu i pristupa se drugim relevantnim tehnikama.
- Ovi program sadrži mnogo informacija. Diskusija u malim grupama može da pomogne da se prekine sesija. Predavači mogu da izaberu u kom delu će da prekinu diskusiju za vreme trajanja tog dela programa kako bi diskretno prešli na drugu prezentaciju.

Objašnjenje za modul 6

Ovaj deo obuke je o kako roditelji mogu da brinu o sebi i dobro da budu pripremljeni kad je briga dece sa rascepom u pitanju.

ZNANJE	VEŠTINE	KOMPETENCIJE
<i>Posle ovog modula polaznici će moći da</i>		
Nabroj izazove koji se odnose na brigu odojčeta/dece sa rascepom uzrasta 0-3 godine ili 4-11 godina	Pruže i koriste postojeće izvore društvenih mreža	Upute na relevantne tehnike kao pomoć adaptaciji na okolnosti
Objasne termin "prilagođavanje"	Pronađe različite načine kao odgovor na neučtiva pitanja komentare drugih ljudi	Ozbiljno procene efikasnost postojeće društvene mreže i da je prihvati kao adekvatnu podršku
Objasne kako je prilagođavanje korisno roditeljima koji odgajaju decu sa rascepom	Primene tehnike zamene negativnih misli obrascima pozitivnog razmišljanja	Izdvoje odgovarajuće opcije tehnika koje će olakšati vaš svakodnevni život
Nabroj najmanje četiri načina da se poveća nivo adaptacije odraslih osoba	Objasne prednosti i mane različitih metoda koje se odnose na prilagođavanje zbog nastalih okolnosti	Izdvoje odgovarajuće tehnike kao alatke za funkcionisanje u svakodnevnom životu.
Objasne pozitivne i negativne aspekte korišćenja društvenih mreža	Pokaže jednu ili više tehnika za kontrolisanje stresa	Ocene efikasnost primene novih tehnika i njihovu svrhu u kontrolisanju stresa
Imenuje četiri efikasne tehnike pomoću kojih se kontroliše stres		

Pedagoški savet:

Budite veoma praktični kada isprobavate tehnike i alate koje roditelji mogu koristiti i nemojte dozvoliti da prezentacija na tabli bude moguća opcija.

Didaktički vodič/ predmeti obuke

Ovaj segment sadrži informacije za predavače kako da koriste program obuke.

Na obuci se mogu iskoristiti svi programi za tekući kurs ili odabrani programi za delove kursa. Oni se mogu realizovati kao:

- Poludnevni kursevi
- Celodnevni kursevi
- Dvodnevni kurs/obuka

Objekti pogodni za interaktivnu nastavu i diskusiju mogu biti, na primer:

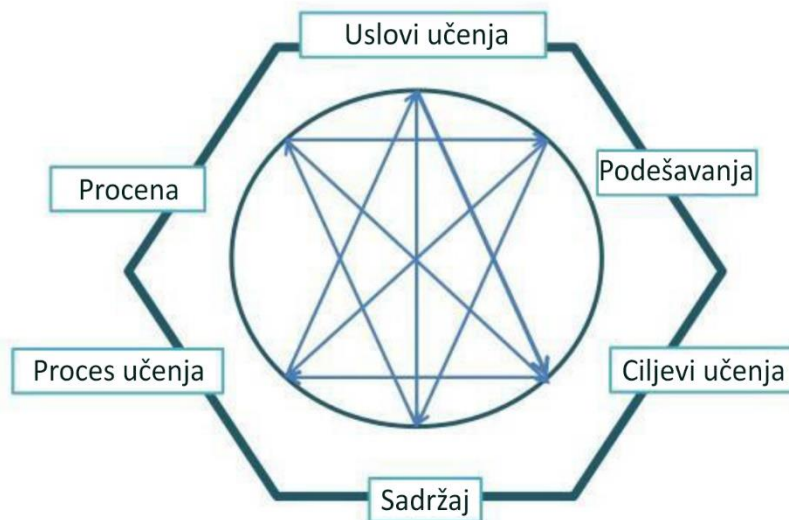
- Sto u obliku slova U
- Stolice i stolovi za manje grupe (5-6) ili okrugli stolovi za veće grupe
- Tabla i markeri
- Sveske i olovke
- Projektor za prezentaciju u PowerPoint-u
- Dovoljno prostora da bi postojala dobra interakcija u manjim grupama

Predavač bi trebalo da pripremi relevantne primere na osnovu svog iskustva i prikladne za učesnike (roditelje). Trebalo bi da takođe postoji i plan obuke koji uključuje sledeće:

- Vežba zagrevanja
- Osvrt na sadržaj modula
- Vreme izdvojeno za grupnu diskusiju i vežbe
- Štampani materijali
- KAP test
  - Evaluacija pre i posle obuke
- Mogućnost pažljivog samo-ocenjivanja (za predavače i roditelje)
  - Ovo se odnosi na predavača šta je naučio u toku obuke i na koji način je podstakao svoje učesnike da urade isto
  - Da razmotre kako mogu da koriste novo stečeno znanje u svojoj praksi i načine da podstaknu roditelje da učine isto.
- Raspored za pauzu za kafu i pauzu za ručak
  - Pošto moduli obuke sadrže odgovarajući broj informacija, predavači bi trebalo da naprave pauzu nakon diskusije kada je to potrebno. Moduli sadrže predloge kada bi diskusija mogla biti od koristi ali predavači mogu da izaberu šta je prikladno tokom same obuke.

Model didaktičkog odnosa

The Didactical Relationship Model (Hiim & Hippe, 1998)

Jedan veoma korišćen pristup u specifičnoj zdravstvenoj obuci je model didaktičkog odnosa.

Uslovi učenja: Kompetencije predavača, pedagoške i stručne. Zainteresovanost i pažnja onih koji će da pohađaju obuku.

Mesto dešavanja obuke: Objekti gde će se obuka realizovati.

Ciljevi učenja: Koje kompetencije bi trebalo da imaju polaznici na kraju obuke

Sadržaj: Rad sa pacijentima koji imaju rascep ili kraniofacijalne probleme. Ovo se odnosi na tačan koncept kursa ili obuke.

Proces učenja: Kako izvodimo ovu obuku? Učionica, polaznici sami uče, nastava na daljinu itd.

Procena: Procena obuke je bitna. Pre i posle testiranje je odličan metod za proveru da li je učenje uspelo.

Ključni pedagoški principi

Kurs je osmišljen tako da kao alat bude prihvaćen u različitim zemljama i organizacijama i ne podrazumeva da mora sve da se prati kada je kurs u pitanju. Neće svi sadržaji biti relevantni u svakoj situaciji. Sve to zavisi od ciljne grupe i konteksta. Od predavača zavisi da li će sve resurse staviti zajedno. Trebalo bi napomenuti da postoje različite verzije programa obuke za decu uzrasta 0-3 i 4-11. Izaberite starosnu grupu koja je podobna za edukaciju i fokusirajte se na to. Nemojte da pokazujete dva slajda za dve različite starosne dobi jer ima previše ponavljanja.

Sledeće pedagoške principe trebalo bi imati na umu;

Povezati Angažovanje

Potrebno je poverenje da bi se pomoglo osobi koja menja raspoloženje tokom obuke. Iz tog razloga se počinje tečaj komunikacijom u kojoj se izgrađuje odnos. Sve vreme koristite imena učesnika obuke i poštujujte kulturološke razlike. U početku predavač sluša učesnika da bi upoznao osobu sa kojom razgovara. Zdravstveni radnik bi trebalo da ispita sposobnosti deteta da bi bolje razumeo roditelje i da nađe način da pronade rešenje za željenu promenu. Oboje, zdravstveni radnik i roditelj udružuju se do konačnog cilja.

Komunikacija

Način na koji komuniciramo utiče direktno na sam ishod. U motivacionoj komunikaciji, zdravstveni radnici koriste različite veštine komunikacije – potvrđivanje, otvorena pitanja, pažljivo slušanje i donošenje zaključka. Zapamtite, osetljiva komunikacija koja je otvorena, iskrena i sa puno emocija je veoma bitna.

Razlika između zatvorenih i otvorenih pitanja:

Zatvoreno pitanje je “*Da li je ovo iskustvo teško za tebe?*” sužava opis slučaja. Formulirate tvoreno pitanje “*Šta ovo iskustvo znači tebi?*” Roditelj može bolje da sagleda situaciju i da na svoj način iznese svoje mišljenje i osećanja.

Imajte vremena da slušate sagovornika

Ako roditelji žele da govore o nečemu, posvetite im svu pažnju. Uprkos tome što imate plan obuke, dozvolite da roditelj govori. Pažljivo slušajte gledajući u oči sagovornika da bi i on shvatio da ga u potpunosti slušate. Sagledajte situaciju i razmislite i odgovorite. Vaša obzirnost dok slušate ima bitnu ulogu u postizanju uspešne saradnje sa roditeljima tokom kursa.

Tražena i očekivana pitanja

Ako su roditelji žele da razgovaraju o nečemu, posvetite im punu pažnju. Postavljajte im pitanja otvorenog tipa. Uprkos potpunom planu, oduprite se porivu za obavljanjem više zadataka dok razgovarate sa roditeljem. Održavajte kontakt očima sa roditeljima i ponovite njihovu zabrinutost da biste bili sigurni da ih razumete.

Stavite sebe u njihovu situaciju sa svim emocijama i osećanjima uključujući i strah, ogromnu brigu za svoju decu. Podsetite roditelje da znate koji je razlog njihove brige. Zdravlje njihovog novorođenčeta je najbitnije. Podsetite ih da je i njihovo bitno takođe.

Zatvorena pitanja uvek daju jednostavne odgovore: “da, ne, crvena, Martin. Zatvorena pitanja često počinju glagolom ili predlogom “da li misliš...? da li želiš? Kada...? gde...?”

Umesto ovih pitanja, koristite ovakva, pitanja otvorenog tipa:
Kako bi trebalo da..?kazi mi o...?“

Naučne činjenice ili anegdota?

Previše činjenica frustrira neke roditelje. Malo naučnih činjenica će obeshrabriti druge roditelje. Previše anegdota neće kod nekih roditelja pogoditi cilj. Za druge roditelje bitna iskustva predavača ili učesnika biće baš ono što žele da čuju. Kakav pristup da imate zavisi koliko poznajete učesnike. Posmatrajte i slušajte. Pripremite se da koristite i naučne činjenice i priče iz realnog života. To će podstaknuti učesnike da postavljaju pitanja. Predavači ne bi trebalo da opterećuju sa previše informacija.

Procena/samoprocena učenja

Instruktor

- Obrati pažnju na ono što si naučio pripremajući obuku i u toku obuke
- Šta si naučio iz iskustva svojih učesnika

Učesnik kursa

- radi test evaluacije pre i posle kursa da se vidi napredak u učenju
- pitajte učesnike kako mogu da naučeno na kursu primene u praksi.

CELODNEVNA OBUKA: 1. DAN OBUKE

8:00 – 8:30	DOBRODOŠLICA I UVOD
8:30 – 8:45	KAP TEST – EVALUACIJA PRE OBUKE
8:45 – 9:45	MODUL 1:
9:45 – 10:15	Pauza za kafu
10:15 – 11:15	MODUL 2:
11:15 – 12:45	MODUL 3:
12:45 – 13:30	PAUZA ZA RUČAK
13:30 – 14:30	MODUL 4:
14:30 – 15:00	MODUL 5:
15:00 – 15:30	Pauza za kafu
15:30 – 16:30	MODUL 6: + Diskusija o obuci
16:30 – 16:45	KAP TEST – EVALUACIJA POSLE OBUKE
16:45 – 17:00	KRAJ OBUKE

POLUDNEVNA OBUKA – DAN 1

8:30 – 9:00	DOBRODOŠLICA I UVOD KAP TEST – PRE OBUKE
9:00 – 9:45	MODUL 1:
9:45 – 10:00	Pauza za kafu
10:00 - 10:45	MODUL 2:
10:45– 11:00	Pauza za kafu
11:00 – 11:45	MODUL 3:
11:45 – 12:30	PAUZA ZA RUČAK

POLUDNEVNA OBUKA – DAN 2

8:30 – 9:15	MODUL 4:
9:15– 10:00	Pauza za kafu
10:00 – 10:45	MODUL 5:
10:45 – 11:00	Pauza za kafu
11:00 - 12:00	MODUL 6: + DISKUSIJA O OBUKI
12:00– 12:15	KAP TEST – EVALUACIJA POSLE OBUKE KRAJ OBUKE
12:15– 13:30	PAUZA ZA RUČAK

Preporuke ECVET-a

Evropski sistem prenosa bodova u oblasti stručnog obrazovanja i obuka je instrument za podršku celoživotnom učenju i mobilnosti učenika. Uspostavljen je od strane zemalja članica Evropske unije u saradnji sa Evropskom komisijom i usvojen od strane Evropskog parlamenta 2009. godine. Postoje dva elementa:

1. Prenosjenje znanja koje se steklo u inostranstvu (**geografska mobilnost**)
2. Podržavaju **celoživotno učenje** omogućavajući ljudima da prenose i akumuliraju rezultate učenja postignute u različitim kontekstima unutar njihove zemlje kako bi izgradili priznate kvalifikacije, ažurirali ih ili nadogradili.

Ključni ciljevi ECVET-a su sledeći;

- Kvalifikacije se zasnivaju na **ishodima učenja**
- Kvalifikacije su sastavljene od **delova ishoda učenja** koje se mogu vrednovati i odvojeno razmatrati
- **Bodovi** se mogu vrednovati na osnovu drugih sistema kvalifikacije
- **Partnerstvo** između kompetentnih institucija se zasniva na obostranom poverenju kada je reč o kvalifikacijama i procenama
- Kvalifikacije se mogu definisati na osnovu **ECVET bodova**. Bodovi pomažu da odrede visinu kvalifikacije i ishode učenja. U toku jedne godine potrebno je sakupiti 60 bodova

Na osnovu ovih principa svaka partner država može aplicirati za validnost kursa putem njihovog obrazovnog sistema ili kao deo nacionalne kvalifikacije ili deo stručne prakse odobrene od strane poslodavca.

Ovaj kurs omogućava dugoročno partnerstvo sa svojim poslovnim partnerima, institucijama koje su povećale učešće polaznika i napravili plan programa.

Literatura

Adam, S. (2004) *Using Learning Outcomes: A consideration of the nature, role, application and implications for European education of employing learning outcomes at the local, national and international levels. Report on United Kingdom Bologna Seminar, July 2004, Herriot--- Watt University.*

Aiken, L. H., Clarke, S. P., Sloane, D. M., Sochalski, J. A., Busse, R., Clarke, H., Giovannetti, P., Hunt, J., Rafferty, A. M., Shamian, J., 2001. *Nurses' reports on hospital care in five countries. Health Aff (Millwood) 20 (3), 43---53*

Allan, J. (1996) *Learning outcomes in higher education, Studies in Higher Education, 21 (10) p. 93 – 108.*

Batalden, P. B., & Davidoff, F. (2007). *What is “quality improvement” and how can it transform healthcare? Quality and Safety in Health Care., 16(1), 2---*
3. <http://dx.doi.org/10.1136/qshc.2006.022046>

Batalden, P. B., & Stoltz, P. K. (1993). *A framework for the continual improvement of health care: Building and applying professional and improvement knowledge to test changes in daily work. Joint Commission Journal on Quality Improvement, 19(10), 424---427.*

Beckett, D., & Hager, P. (2000). *Making judgments as to the basis for workplace learning: Towards an epistemology of practice. International Journal of Lifelong Education, 19(4), 300---*
311. <http://dx.doi.org/10.1080/02601370050110365>

Bloom, B.S. (1975) *Taxonomy of Educational Objectives, Book 1 Cognitive Domain. Longman Publishing.*

Bjørnåvold, J. and Coles, M. (2007) *Governing education and training; the case of qualifications frameworks. European Journal of Vocational Training, 2007, Vol. 3, No 42/43, p. 203--- 235.*

Cedefop. (2009) *Modernising vocational education and training: fourth report on vocational education and training research in Europe: background report. Luxembourg: Publications Office*

Danielson, E., Berntsson, L., 2007. *Registered nurses' perceptions of educational preparation for professional work and development in their profession. Nurse Educ Today 27 (8), 900---908*

Developing learning outcomes, (2008) a guide for University of Toronto faculty, Centre for Teaching Support & Innovation, University of Toronto press

Dixon---Woods, M., McNicol, S., & Martin, G. (2012). *Ten challenges in improving quality in healthcare: Lessons from the Health Foundation's programme evaluations and relevant literature. BMJ Quality & Safety, 21(10), 876---884.*
<http://dx.doi.org/10.1136/bmjqs---2011---000760>

Hult, H., Lindblad Fridh, M., Lindh Falk, A., & Thörne, K. (2009). Pedagogical processes in healthcare: An exploratory study of pedagogic work with patients and next of kin. Education for Health (Abingdon, England), 22(3), 199.

Kennedy, D., Hyland, Á. and Ryan, N. (2006) Writing and Using Learning Outcomes: a Practical Guide,

Miller WR, Rollnick S. Motivational interviewing: Preparing people for change. 2nd ed. New York: Guilford Press; 2002.

Organisation for Economic Cooperation and Development. (2000) The Role of National Qualification Systems in Promoting Lifelong Learning. Paris, France Available: <http://www.oecd.org/education/innovation---education/34376318.pdf> (20. January 2018)

Poskiparta, M., Liimatainen, L., Kettunen, T., 1999. Nurses' self---reflection via videotaping to improve communication skills in health counselling. Patient Education and Counseling 36 (1), 3---11

The European credit system for Vocational education and training. Monika Auzinger and Karin Luomi-Messerer, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021